

Člověk je ten, který hraje role

Počátkem března oslavil osmdesáté narozeniny Aleš Opatrný, kněz, který ovlivnil několik generací kněží i laiků, kteří ho poznali v nejrůznějších rolích. Vypůjčili jsme si známou tezi Jacoba Levyho Morena a zeptali se Aleše Opatrného, jak se v těch rozličných rolích cítí on.

Kněz

Když jsem byl asi rok v semináři, uvědomil jsem si při nějakém rozjímání, že to tam není ideální, ale že jsem na svém místě, že jsem tam, kde mám být. Považuji to za nejkrásnější moment v životě – a ten pocit, že jsem tam, kde mám být, mě neopustil. Nebylo vše šťastné, ale ta role je fajn. Postupně z toho vykrytalizovalo, kdo jako kněz mám být. Zprvu jsem chtěl být ochotný vůči lidem, ale pak ve mně víc a víc zrálo, že mám sloužit evangeliu, že jádro té role je služba evangeliu, ať jsem, kde jsem.

Člověk se svou povahou

Když přemýšlím o své obecně lidské výbavě, dostanu se samozřejmě k rodičům a k rodinnému prostředí. Určitě je na mně znát, že jsem ze dvou bratrů ten starší. Rodiče na nás byli nároční a to mně zůstalo. Je mi někdy zatěžko uznat, když druhý něco neumí nebo nemůže, mám v sobě, že když něco má být, tak to bude. Například když jsem dostal zadáno podle výkresu něco vysoustružit, tak se to nedalo nějak okecat. Prostě se to změří, nastaví mašina a bude to. Až někdy po třicítce jsem si uvědomoval, že jsem občas nesnesitelný, jak jsem náročnej. K tomu ty mé rychlé úsudky, někdy vhod a často nevhod... Nedělaly mi vždycky přátele. Je zajímavé, že k tomu rychlému a přesnému vyjadřování mne vedla spíš maminka než táta. Řekl bych – ale to by měli posoudit jiní –, že s přibývajícím věkem se mi mnohem snáze žije praktická láska, ve které prostě přijmu jinakost druhého člověka. Považuji to za určitý dar, proto se o tom odvažuji mluvit. Přijímání druhých mně v mládí nešlo. Až po letech mi kluci ze semináře říkali, že ten první rok se mnou byl pro ně těžký, nepochopitelný. Byl jsem zvyklý z domova, že když mám být někde v půl osmé, tak jsem tam v půl osmé a tím to končí. V tom mne ještě utvrdila vojna, kde jsem nakonec velel stovce vojáků. Smysl pro řád je pro člověka samotného dobrý, ale přináší to obtíže ve vztahu k těm, kdo tak vychování nebyli.

Farář

Já jsem nikdy farářem podle církevních pravidel nebyl – byl jsem farní vikář, kaplan, administrátor, rektor kostela, kanovník – a vždycky jsem se smál, že já, jemuž je role faráře vlastní, jsem nikdy farářem nebyl, zatímco teolog a teoretik Tomáš Halík to má černé na bílém... Nicméně fakticky jsem tu roli vykonával. V Plzni jsem dělal snad všechno kromě svěcení kněží, pak v Toužimi, tam jsem měl hned několik farností, jednak těch pár místních lidí, potom farnost těch, kteří za mnou jezdili, a pak těch, za kterými jsem jezdil já... V roli faráře jsem si ve světlých chvílích uvědomoval, že jádrem je ta zmíněná služba evangeliu. Pravidelný život ve farnosti je mi vlastní, a když jsem v některých obdobích, včetně nynějšího, neměl nedělní službu, chybělo mi to. S tím souvisí služba lidem, nikdy jsem nebudoval farnost podle předem daného vzoru. Chtěl jsem vytvářet „podnik“, který slouží evangeliu a potažmo lidem. Nechtěl jsem být ten, kdo staví jakýsi svůj stroj na katolíky.

Charismatic

Charismatická obnova pro mě byla svým způsobem záchrana. Ne že bych byl přímo v krizi, ale v kněžství po letech, kdy bylo vše víceméně nové, přišla ta nebezpečná fáze, kdy jsem získal dojem, že už jsem všechno vyzkoušel a všechno znám. Měl jsem svou vyšlapanou cestičku a pak přišla únava, rutina, což je samo o sobě nebezpečné. Díky obnově jsem prožil návrat k pramenům, k modlitbě, k Písmu. K obnově jsem se dostal jednak díky zálibě ve čtení, něco jsem si o ní zjistil z německých pramenů a pak mně o ní přinutili přemýšlet přátelé. Někteří se pro obnovu nadchli a jiní se vůči ní tvrdě vymezili. Díky kontaktům v Německu jsem absolvoval seminář podle P. Ernsta Sieverse. Na zapadlé faře v NDR jsem zažil v koncentrované podobě tolik dobrého a důležitého jako málokdy jindy. Má záliba ve studiu mně zůstala, ale viděl jsem, že je třeba ty věci prožít ještě jinak, v modlitbě. Obnova mi otevřela zkušenost

společné modlitby. Rád jsem se pak do obnovy a souvisejících programů zapojoval.

Před pár lety, když jsem zahájil „ústupový program“ z některých aktivit, zredukoval jsem účast v Obnově na Charismatické dny v Brně. Patří to ke stylu, který jsem si vytvořil a kterého se držím, jdu dopředu a nevracím se. Mám někdy pokušení vracet se k tomu, co už bylo, z čeho už jsem vyrostl, ale brát si oblečení teenagera, když jsem penzista, by bylo trapné. Dnes nemám žádné společenství modlitby, pokusili jsme se o ně i tady na Vyšehradě, ale nepovedlo se to. Asi jsme k tomu nebyli pozváni. Až s věkem jsem si uvědomil důležitou věc, a sice že člověk je k některým rolím pozvaný, to pozvání má naplnit, ať už krátce či na delší dobu, ale když vidím, že k něčemu pozvaný nejsem, nesmím v tom pokračovat.

Člen akademické obce

Svou pedagogickou dráhu jsem zahájil na konci šedesátých let, když jsem v poddůstojnické škole učil opravy a konstrukci tanku T55. Učím rád, to je pravda, ale začal jsem s tím pozdě, s farářováním jsem se identifikoval dřív a víc než s pedagogickou činností. Učení mi ale není cizí a podle odezvy to asi nedělám zas až tak špatně.

Co se týče vědecké práce, typický vědec nejsem. K vědeckým hodnostem jsem se dostal v podstatě z donucení, nijak jsem po nich neprahnul. Ovšem pro fakultu to bylo důležité, a když mě Pavel Ambros poštouchl, abych si udělal doktorát, posléze se ukázalo, že je dobrá i habilitace. Věda vyžaduje soustavné nasazení. Musel bych kvůli ní opustit spoustu věcí, které považuji za důležité, to nešlo. Ta moje kvalifikace je vlastně trochu neúplná, z nouze, pro překlenutí tehdejšího období po pádu komunismu. Otázka je, zda při nynější personální nouzi bude příprava teologů dostatečná, kam budeme posílat bohoslovce na studia... A druhá věc je, upřímně řečeno, že v rámci provozu církve u nás kromě církevního práva a manželských sporů není vědecká erudice tolik poptávána.

Člověk ve vztazích k druhým

Některé mé postoje k okolí, k ženám zvláště, připadají lidem obranářské. Více či méně vědomě si řadu lidí držím od těla. Mám pocit, že jsem pro některé povahy „lepivý“, a ze zkušeností vím, že to člověka může úplně znemožnit. A nemusí jít o žádné postelové scény nebo něco v tom směru, ale stejně se raději bráním dřív. Co se týká žen, nestraním se jich, ale v mých postojích se může projevit, že mám jen bráchu, sestru jsme neměli a něco z toho kontaktu se ženským světem mi možná zkušenostně chybí. Dnes, když se na spoustu věcí dívám s určitým nadhledem, si uvědomuji, jak člověk ženy potřebuje i jako

foto Jana Podhorská

Aleš Opatrný: Ten pocit, že jsem tam, kde mám být, mě neopustil.

celibátník. V různých etapách mého života nějaká dominantní žena či ženy hrály roli v mých vztazích. Doufám, že jsem se nestal závislým, vždyť jsem viděl řadu případů, kdy se člověk při vši dobré vůli stal závislým.

Do vztahů k druhým se promítá i má náročnost, ve které jsem byl vychovaný a kterou bezděky přenáším na blízké. V jasných chvílích si říkám, proč by ten člověk musel být takový, jak ho já chci mít. V temnějších chvílích si to neříkám a osolím ho... našťastí většinou jen v duchu. A jestli potřebuji lidi? To je takové dvojznačné. Dost času jsem prožil v každodenních vztazích, jednak ve škole a potom při veslování, čtyřka, osma, to je kolektivní sport. Nicméně nějakou touhu po samotě, po duchovním životě jsem v sobě musel mít. To na mně občas (a k mému překvapení) už v mládí někdo viděl. Vlastně naučit se být sám na faře v Toužimi nebylo těžké. Neprožíval jsem to nijak drasticky, spíš jsem zpozoroval, že když delší dobu nemohu být vůbec sám, vadí mi to. Teď je to zase trochu jiné, →

→ chvílemi mám té samoty dost. Žiji bez fakulty, bez farářování, bez Obnovy, a protože jsem starý, tak si na ten nový systém zvykám pomaleji.

Myslím, že nepotřebuji veřejné chválení; pochvala člověka vždy potěší, ale nějaké velké chválení a opěvování mi spíš nahání hrůzu. Proto jsem se také bránil slavení osmdesátin. Dostal jsem od arcibiskupa medaili, je hezká, ale co s ní? Něco jiného byly medaile z veslování, to pro mne tehdy bylo něco jako Boží království.

Někdy mě to překvapí a někdy si ani nevšimnu, že mě řada lidí má za jakousi oporu. Možná to souvisí s mou zálibou ve slonech, do slona se může štouchat a on se nepoloží... Samozřejmě, že lidem posloužím jako opora, jako posluchač důvěrných informací. A pak mě popadne trochu takový vzdor – já tady mám všechny poslouchat, ale co já? To je někdy takové pokušení. Tak chudý na blízké vztahy, jako jsem teď, jsem nikdy nebyl. Důvěrných přátel nemám moc a teď je to omezeno i zdravotně. Nemohu už cestovat, auto nesmím řídit za tmy, za šera, ne víc než 50 km od domova a neurologické potíže omezují i cestu vlakem. A tak sedím na Vyšehradě, a kdo mě chce vidět, musí přijet. Řada přátel je ovšem v podobné situaci, a tak zažívám nový pocit, že řadu lidí, přátel už zřejmě do smrti neuvidím. Zbývá jen hlubší naděje, jak bude krásně na onom světě.

Biskupský úředník

Snažil jsem se vnímat svět diecéze jako celek, ale ono to jednak není úplně možné a za druhé se mi to určitě v mnohém nedařilo z důvodů vnějších, vnitřních i osobních. I pro mě platí, že si nás každá role, kterou přijmeme, nějak obrábí. Snažil jsem se diecézi mít rád. To mi zůstalo, byť už je to jen vnitřní pocit.

Celou dobu jsem byl takový dvojaký úředník, jednak biskupský úředník, jednak šéf pastoračního střediska. Čili člověk, který chtěl konkrétní pastorační nějak sloužit a pomáhat. Stále jsem si musel srovnávat zkušenost práce s lidmi a úřední svět, který také musí fungovat. Jako biskupský úředník jsem se snažil vnímat vnitřní svět kněží, ale zároveň ty širší souvislosti jeho působení. Snažil jsem se vnímat, jak on to prožívá, ale musel jsem myslet „v definičním oboru diecéze“. Farář vidí věci v „definičním oboru farnosti“. A velmi snadno si jeden myslí, že ten druhý tomu nerozumí.

Zakladatel

Pár věcí jsem založil, to je pravda. A také je pravda, že ne vždy jsem včas pochopil, že když člověk něco založí, má ve správný čas vypadnout. Odvrácenou stránkou zakládání je dívat se, jak jde něco k šípku. Vidím, jaké je neštěstí, když tohle zakladatel nedokáže. Chce pokračovat tam, kde už nemá být. Nechci

se nikoho dotknout, tak příklady dávat nebudu. Snad jsem se aspoň trochu snažil, abych si nebudoval vlastního koníčka, a díky tomu snad zvládl předávání otěží. Pomáhalo mi, když jsem vnímal svou snižující se kompetenci nebo výkonnost. Tak mě nijak netrápilo přestat učit pastorální teologii, protože jsem viděl, že nejsem schopen sledovat obor na potřebné úrovni. Pochopitelně, když se hroutí věci, u jejichž zrodu jsem byl, je to hodně těžké. Koušu se do jazyka, abych nic neříkal, ale ono stačí, že se člověk blbě tváří. Je fajn přiznat si, že se věci prostě musejí měnit, nebo že by sice mohly zít, ale už na to není čas a síla. Anebo naopak věřit, že něco musí skončit, aby něco jiného mohlo vyklíčit... Ponechání věcí jejich běhu patří k životu, konzervování prošlých potravin není dobré.

Sportovec

Na tělocvik jsem byl nemešlo, byl jsem i dost tlustý. Jediné, co ke mně šlo, bylo veslování. Nevyžadovalo totiž zvláštní obratnost a šikovnost. Naučit se zacházet s veslem není nic složitějšího, ovšem nesmí chybět odolnost a vytrvalost a smysl pro týmovou práci. Jezdil jsem čtyřku, osmu. K tomu se později připojily běžky, ne závodně, ale jako tréninkový doplněk. A samozřejmě rád chodím do hor. Po horách jsme chodili s rodiči, později mne Josef Mixa vytáhl na místa, že se dnes dívám, jak jsem se tam dostal. Hory na člověka úžasně působí. Mixa tvrdil, že ho vychovaly Tatry, rozumím tomu. A takové to Zátokpovo „když už nemůžeš, tak přidej“ se občas do života hodí ... ale teď už ne...

Exercitátor

Exercicie mě bavily. Lituji, že už v nich nemůžu pokračovat. Začínal jsem s touto prací už v Toužimi. Exercicie jsem dával rád a vzdát se jich bylo těžké. To jsem musel sám se sebou vybojovat. Bylo mi jasné, že už to nejde, ale nechtěl jsem se jich pustit. Byl to boj. Naštěstí se našli lidé, kteří mě v tom podpořili. Říkali „hele odejdi se ctí a ne s ostudou“. Snad ještě ty letité zkušenosti přetavím do písemné podoby ve stylu „Exercicie – udělej si sám“, ale jde mi to tak pomalu, že nevím, zda mi na to bude celý život stačit.

Publicista

Jeden kamarád mi v počátku mé publikační činnosti řekl „ty píšeš, jako když kážeš“. A to platí pořád, jen dneska si už říkám – a proč ne. Nemůžu se předělat, psal jsem pro lidi, pro které jsou mé výstupy srozumitelné. Dostalo se mi i pár pozitivních ohlasů od lidí, jimž to mé psaní bylo k užítku. Jak stárnu, už nepíšu moc rychle, článek pro Perspektivy je celodenní práce.

Nepamatuji se, co už jsem řekl, co jsem napsal, ale zatím mě s tím ještě nevyhodili. Doufám, že až redaktoři uvidí, že to mé psaní k ničemu není, řeknou mi to na rovinu. To člověk sám nepozná.

Kazatel

K tomu mě předurčila už babička, která, když jsem jí něco vysvětloval, říkala svým dialektem „ty kazatele“. Jako kaplan v Plzni jsem ke svému překvapení zjistil, že kázat jsem schoopen. Měl jsem v této souvislosti dva důležité lidi v životě, Mixu a Knoedla. V prvních letech jsem si při svých výkladech uvědomoval – teď jsem Mixa, teď jsem Knoedl. Postupně jsem si už nic neuvědomoval, dnes nemám žádný vzor, kromě sebe sama. Není mou zásluhou, že jsem byl schoopen si některé věci vymyslet velmi rychle, a dokonce tak, že jsem to potom nemusel opravovat. To se samozřejmě mění, už si nepamatuji, co jsem řekl před chvílí, nedaří se mi dělat kazatelské oblouky biskupa Lebedy, který se vždy vrátil tam, odkud začal. S věkem si uvědomuju, jak je nutná pořádná příprava a že je člověk díky dlouhé praxi nakloněn ji zanedbat. Kdysi mi stačilo zformulovat si dva tři body, to již nejde, anebo to může špatně dopadnout. Není jasné, co si vybavím, jak daleko si to vybavím, jak to rychle zformuluju. Ostatně už v lékařské zprávě mám uvedené „zpomalení“. Kázání mě baví, chybí mi každodenní služba, ale vím, že za chvíli bych toho měl dost.

Biskupský kandidát

Odpovídám, ale nerad bych vzbudil dojem, že se vytahuju či něco podobného. Když se schylovalo ke jmenování pomocných biskupů v Praze, řada lidí mluvila o tom, že bych to mohl být také já. Bylo mi to až protivné. I arcibiskup Vlk se začal také tvářit a mně z toho naskočily pupínky. Byl už jsem zabraný v pastorální teologii, viděl jsem, že tohle pro mě není. Tak jsem se modlil a jednou při nějaké modlitbě mi došlo, že ať se Vlk tváří, jak se tváří, že to nedopadne. Záhy nato jsem s ním mluvil a on mi říkal omluvně, že on to chtěl, ale nuncius změnil pořadí. Odpověděl jsem mu, že to vím. Překvapilo ho, jak jsem to mohl vědět – a mně bylo nádherně, jak to dobře dopadlo. Nicméně mě po čase pozval další nuncius, Erwin Ender, na oběd na nunciaturu. Už jsem tušil, která zřejmě bije, a bylo mi jasné, jaké jsou mé priority. Při kávě mi pak nuncius nastínil, že Svätý otec se rozhodl a tak dále a co já na to. Odpověděl jsem, že to nevidím jako cestu pro mne. Loučili jsme se s tím, že si to mám rozmyslet, za týden jej vyrozumět o rozhodnutí. Do týdne jsem odpověděl, že ani po modlitbě se mé rozhodnutí nezměnilo. Šlo o litoměřické biskupství. Byl jsem opravdu přesvědčen, že to není role pro mě. Nejdřív bych se zbláznil já a pak by se

zbláznili lidé okolo mne. A pak už mi nikdo nic nenabízel – jen kanovníka vyšehradského a to bylo milé. Upřímně – vím dost dobře, jaký mají biskupové tvrdý chleba, za všechno můžeš a přitom reálně mnoho nemůžeš.

Duchovní průvodce

Duchovní doprovázení jsem v životě nijak neinstitucionalizoval, ale nějak přirozeně jsem do toho vešel ... leccos mi ukázal můj velký vzor Josef Mixa. Snad se mi dařilo, abych nevytvářel kopie sebe sama. Vzdělání jsem k tomu nabral až poměrně pozdě. V některých obdobích bylo adeptů víc, než bylo reálně zvládnout. Odmítal jsem je diplomaticky a s odstupem jsem viděl, že jsem se v odmítnutí nespletl, zejména tam, kde ten dotyčný to viděl trochu jinak, než co jsem nabízel, například hledal štít proti druhým. Člověk nemůže kývnout na všechno.

Starec (= moudro), stařec (= na vše nestačí)

Rozumím obojímu, ale nedovedl bych kvantifikovat, kolik je čeho. Záleží na situaci, vůči některým lidem jsem opravdu jen starej, jiným mohu posloužit svou zkušeností, nebo se prostě během našeho setkání něco objeví, tomu se nebráním, jen si z toho člověk nesmí dělat živnost.

Nemocný člověk

Je to náročné, ta změna z životní role *jsem zdravý a občas mi něco je* do nové role *jsem nemocný a občas něco můžu*. Musím si to pořád opakovat, abych si nehrál na toho, kdo všechno může, byť lidi mě do toho nutí. Pochopitelně, když jsem někomu byl užitečný, chtěl by mě tak vidět dál. Jenže kolik mě někdy stojí energie jen vstát a dojít ke dveřím! Pak to třeba rozchodím... Různá omezení mě mrzí, ale dost často si je musím připustit. Musím dát už pryč běžky z garáže, protože mě rozněžňují.

Jakou důležitou roli bys ještě dodal?

Syn svých rodičů, kteří nikdy nepočítali s tím, že budu knězem a kteří mé rozhodnutí postupně přijali. Naštěstí ta fáze přijetí nebyla nějak dramatická ani nás mé rozhodnutí nevzdálilo. S mámou jsme si to řekli jednou větou, z níž bylo zřejmé, že to vzala, s tátou, který nebyl moc výřečný, jsme si to neřekli, ale z jeho přístupu a chování to vyplynulo. Pro rodiče bylo důležité, když pochopili, že jsem šťastný. Ten půlrok, kdy jsem neměl státní souhlas k duchovenské činnosti, nakonec táta snášel hůř než já. Na rodiče vzpomínám opravdu vděčně.

Dáno v dubnu 2024, v restauraci „V Čase“

Text připravil Alois Křišťan.